

TROHET OCH TROLÖSHET I POLITIKEN

Av fil. dr HANS RUDBERG

Som författare är Lars Gyllensten utomordentligt skicklig och osedvanligt intelligent. De problem han tar upp är alltid väsentliga och ger liv och spänning åt de miljöer och människor han skildrar. Sällan kan dessa med berättigande vända hans egna ord mot sin skapare: "Jag minskar, jag försvinner, så som er förmåga bestämmer mitt format — jag är ju blott ett redskap för era egna diskussioner." Vi känner tvärtom att de lever sitt eget liv, att de är del i ett konstverk som aldrig blir helt vad författaren från början möjligen tänkt sig, och att de därigenom liksom all riktig konst säger oss mera om verkligheten än vad konstnären skulle kunna med det prosaiska språket som medium. Konstverket når längre än den ursprungliga visionen hos den som skapar det, är ett experiment med uttrycksmöjligheter och verkligheter. Därför vågar vi möta Gyllenstens skönlitterära författarskap med förtroende.

Men hans produktion omfattar även enligt egen uppgift ett par hundra tidningsartiklar, recensioner, tidskriftsbidrag o. dyl. och när han i den formen försöker definiera sin livshållning och en trolöshetens

nihilistiska filosofi känner man sig tveksam. För en författare med starka intellektuella ambitioner, särskilt för en författare med utbildning i naturvetenskaplig metodik, måste det falla sig helt naturligt att ständigt bryta upp från varje fast ståndpunkt, som därför aldrig tillåtes att bli mer än ett provisorium. Redan författarskapets krav på inlevelse gör en sådan attityd naturlig. Men innebär inte steget härifrån till en renodlad nihilism ett oberättigat upphöjande av arbetsmetod till livsfilosofi?

Det förefaller som om hela den debatt om "trohet och trolöshet", som många i vårt land ägnat sig åt med stor energi under det senaste året på ett egendomligt sätt har hamnat vid sidan av det som borde vara det egentliga ämnet och kanske bär Lars Gyllenstens auktoritet en del av skulden. Är inte våra kulturskribenter överhuvudtaget för högaktningfulla mot varandra?

Redan själva terminologin är föga lyckad genom att både trohet och trolöshet är starkt positivt respektive negativt känsloladdade ord. Måste det ändå inte vara så att "trohet" mot idéer, människor, känslor, tankar och minnen är något som vi

normalt bör eftersträva men inte alltid kan förverkliga, medan "trolöshet" är farlig men ibland nödvändig? Går det verkligen att grunda en livshållning eller ens en meningsfull debatt på att kategoriskt kräva antingen trohet utan undantag eller principiell trolöshet.

Den filosofiskt orienterade debatt, som inriktar sig på våra etiska värderingar och normer inom livets alla områden har lättare att analysera alla dessa mänskliga situationer, som till sin natur är sådana att lidelsefulla ställningstaganden dock är ofrånkomliga. Men även den svenska debatten om "värdenihilismen" alltifrån Hägerström och framåt går balansgång mellan tankar som är väsentliga för detta århundrades europeiska kulturutveckling och sådant som är nästan provinsialt. Ibland talar vi för mycket med varandra i vårt land och för litet med andra europeer. Vi säger gärna och ofta att Wittgenstein är fantast eller skär existensialismen i alla former över en kam, o. s. v.

Det kan ha sitt intresse att jämföra Gyllensten med en annan naturvetenskapsman med allmänskulturella intressen C. H. Waddington, ledaren för ett av Europas främsta biologiska forskningsinstitut Institute of Animal Genetics, Edinburgh. Han säger i sin bok "Vad är liv?" (utg. på svenska 1963 av W & W):

"Enligt min mening är den auktoritet som krävs för att möjliggöra

den socio-genetiska metoden för överföring av information (= kunskaper), och den auktoritet som har att göra med utveckling av föreställningarna om gott och ont två olika aspekter av en och samma psykiska funktion. Rent teoretiskt kan man kanske föreställa sig en metod för kulturöverföring som bygger på en annan form av auktoritet än den som leder till utvecklingen av etiska värderingar, men i den mekanism som frambringats under mänsklighetens evolution är dessa båda auktoritetsaspekter ouppslösligt förenade med varandra. — Att människan är en varelse som rör sig med föreställningar om rätt och orätt är i så fall en del av samma mekanism som gör det möjligt för henne att överföra information genom undervisning och inläring. Det grundläggande draget hos vår etiska karaktär är alltså att den utgör en del av vår speciella socio-genetiska ärftlighetsmekanism."

Det framgår även i övrigt att författaren klart jämför genernas betydelse för ärftlighetsmekanismen och evolutionen med den roll som människans etiska värderingar spelar för hela kulturutvecklingen samt även att han anser denna väsenslikhet ha en djupdimension svår att pejla. Det är alltså frågan om mera än en åskådlig liknelse. Vi måste vårda våra värdenormer lika väl som vi måste skydda vår arvs massa mot ett atomkrigs förödelse — men vi

måste stundom ändra, skärpa, fördjupa våra värdenormer för att kunna vidareutveckla och höja vår kultur, liksom den biologiska evolutionen för att vara möjlig behöver nya gener eller ett strängare urval bland de redan existerande. Biologisk utveckling och det högre kulturlivet är båda beroende av balansen mellan bevarande, reproducera och nyskapande krafter. Vi kan tala om konservatism — liberalism och uppleva dessa som stridande åskådningar. Hur felaktigt detta är inser vi nu lätt genom att tänka på syntesen ärftlighet — evolution.

Även J. P. Sartre som är ett kraftcentrum i europeisk kulturdebatt har mycket att säga om allt detta. Hans liv och hans lära är en passionerad predikan om nödvändigheten för människan att göra sig fri, att på eget ansvar taga ställning även till det svåraste och mest ödesdigra — men sedan visa modet att stå fast, det må gälla liv eller död. Det är en förkunnelse som ligger ljusår från Gyllenstens lätt förnumstiga åsikt att Sokrates borde ha övergivit sitt kall för att rädda sitt liv när möjligheten gavs. Låt oss höra vad Sartre själv har att säga i sin beundransvärda och lättillgängliga något polemiska uppsats "L'existentialisme est un humanisme" (1946): "När en människa fattar ett avgörande beslut, fullt medveten om att inte bara välja sin egen väg utan att även vara en lagstiftare som träffar avgörande för hela

mänskligheten — i ett sådant ögonblick kan en människa icke undfly känslan av fullständigt och djupgående ansvar. Det finnes förvisso många, som ej förnimmer en sådan ångest. Men vi inser att de endast undertrycker sin ångest eller flyr från den. Säkerligen tänker många att vad de gör ej binder andra. — — — Men i verkligheten borde (vid varje stort avgörande) alla ställa sig frågan 'vad händer om alla handlar som jag'."

Detta är ungefär den Kantska sedelagen och vore det allt vore det inte Sartre. Men ordvalet antyder redan en situation där människan ej kan ty sig till redan existerande och godtagna handlingsnormer. Något har hänt som gör att dessa inte längre räcker och på eget ansvar ensam med sin Gud och sin tro eller bara ensam måste individen träffa sitt val. Det kan gälla beslut med i efterhand uppenbara historiska konsekvenser, vi kan tänka på Luther och protestantismen eller på Kennedy inför Kubakrisen. Vad är rätt och vad är orätt? Vi tror oss veta det — efteråt. Bakom de avgörande besluten och valhandlingarna finner vi alltid den enskilda människan och bakom hennes sätt att reagera i en viss given situation, när allt står på spel, finner vi hela hennes liv, de föredömen hon tidigare har lämnat, alla de impulser som hon har mottagit. Det är därför även den atomistiska, i Sartrecitatet ovan ej så klart formulerade, tanken har sitt berätti-

gande. Det tysta vardagliga skeendet, med dess ibland nästan omärkliga inre logik bygger den referensgrund mot vilken sedan även de största avgöranden har att träffas i stunder då alla själsförmögenheter mobiliseras och då allt är för sent och förlorat för den människa som står oförberedd. Om människans obotliga ensamhet och ofrånkomliga ansvar säger Sartre följande: "Sålunda har vi varken bakom oss eller framför oss en lysande värld av värden, några hjälpmedel för berättigande eller ursäkt. Vi är lämnade ensamma, utan möjlighet till ursäkt. Det är vad jag menar när jag säger att vi är *dömda* till frihet. Dömda därför att människan inte skapade sig själv och likväl är fri och från det ögonblick hon kastas in i denna värld ansvarig för alla sina handlingar."

Så går genom Sartres hela författarskap ett medvetande om handlingsnormens betydelse, men även åsikten att vi själva är ansvariga för och skapar dessa normer genom våra konkreta handlingar. Sartre är ateist och ändå är det inte mycket som i praktiken skiljer hans värdering av människans situation från den kristnes upplevelse av samvetsnöd, när han tycker sig höra Gud tala ett språk medan vedertagen lära talar ett annat. Borde, för att ta ett aktuellt exempel, biskop Robinson hellre ha underordnat sig sin kyrka och tigit än att skriva boken "Gud är annorlunda"?

Jag vill sammanfatta dessa strödda reflexioner på följande sätt. Den som talar för principiell normlöshet arbetar utan att själv förstå det för ett vegetativt liv präglad av omedvetenhet om framtidens möjligheter. Den som talar för fasta och oföränderliga, av alla omfattade normer är en pessimist, som kanske är nöjd med nuet men inte tror på möjligheten av en ljusare framtid. Varken nihilisten eller moralisten tycks inse att den andliga utvecklingsväg som för människan måhända ligger *utstakad* (enligt den troende) eller åtminstone är *en möjlighet* (enligt existensialisten) kan vara lika svindlande lång, som den biologiska från amöba till människa.

Vi har behov av normer och idéer, som av den syrerika luft vi andas. Men normer måste kämpa en meningsfull kamp, leva sitt viljemässiga liv och acceptera sin död när starkare och mera ändamålsenligt differentierade krafter och idéer strömmar fram ur människoandens skapande, hemlighetsfulla djup.

Naturen har sin ordning för att omutligt pröva livskraften hos det nya eller avvikande. Människans ansvar för sin egen och den högre kulturens utveckling kräver att hon medvetet försöker finna liknande möjligheter att pröva nya idéer och tänkbara utvecklingsvägar. Ingenting värdefullt kan i längden bevaras mot irrlärors angrepp och inre förfall utan offer-

vilja och trohet, men ingen ny stor idé kan heller segra utan en beredvillighet att bryta upp från invanda positioner och en hängiven kamp. Därför finns det inte några regler som säger oss när trolöshet eller när trofasthet är det rätta. Valet sker i varje situation på vårt eget ansvar och vi får tillsammans med våra medmänniskor bära alla konsekvenser.

För övrigt är det föga klarlagt vad som menas med en "handlingsnorm" eller en värdering och *hur dessa uppstår*. Ibland måste det vara så att just vårt fria val bereder väg för nya normer, ibland åter låter vi oss vägledas av redan givna klart fattade normer. Här pågår under seklernas gång en växelverkan mellan livet uttryckt i handling under direkt personligt ansvar och handling bunden av mödosamt härledda normers auktoritet. Redan därför att normen måste söka sig ett symboliskt språkligt uttryck och därför att vi vet att den levande verkligheten alltid med tidens stöd spränger alla sådana formella gränser, inser vi att även de högsta livsvärdena stundom måste söka sig nya uttryck och t. o. m. den kristne ibland på allvar pröva innebörden av det farliga påståendet "intet är föreskrivet — utom kärlek" (Robinson s. 105).

Normer och politik

Har allt detta något att säga en så profan och på praktiska realiteter inriktad verksamhet som poli-

tik. Ja i utomordentligt hög grad och på många olika sätt. Ett politiskt parti grundar vanligen hela sin existens på ett ganska litet antal idéer, som anses väsentliga för samhället och dess utveckling, och på bestämda åsikter om hur de normer bör vara beskaffade som i olika situationer präglar det allmännas inställning till medborgarna. Det faktum att partiernas livslängd är begränsad och att deras maktställning påverkas av förmågan till idépolitisk förnyelse, återspeglar den sociala verklighetens obehagliga föränderlighet och nödvändigheten av någon gång omformulerade normer.

Det finns starka principiella skäl att ifrågasätta det ändamålsenliga i uppdelningen av de framstegsvänliga meningsriktningar, som avvisar socialismen, i en konservativ och en liberal åskådning. Detta är nästan en direkt konsekvens av vad som sagts i det föregående. En konservativ attityd uppkommer genom att övervärdera betydelsen av oföränderliga normer, en liberal genom att undervärdera betydelsen av auktoritet och fasta normer. Att från generation till generation överföra kunskap och erfarenhet kräver både auktoritet och normer, det andliga livets ärftlighetsmekanism. Men att en norm är fast hindrar inte att den stundom modifieras eller ersättes och auktoriteten hos våra lärare och förkunnare blir ej mindre därför att kunskapsmaterialet eller budskapet anpassas till

en förändrad verklighet. Denna process återspeglar det andliga livets och kulturlivets evolution.

Men om det nu verkligen förhåller sig så att samhällsutvecklingen skrider framåt genom en ändamålsenlig kombination av stabiliserande och nyskapande krafter, är det då inte rent av skadligt att i ungefär jämnstarka politiska rörelser på ett håll samla de människor, som är mera böjda för att låta allt förbli vid det gamla och på ett annat håll de som hela tiden vill ändra på det mesta? Är det inte tvärtom så att de verkliga och bestående framstegen just förutsätter att människor med olika läggning förmår sig att samarbeta? Som vi i dag känner dessa partier visar högern inte sällan brist på nyskapande fantasi och folkpartiet på bristande verklighetssinne. Detta kan just bero på en viss grad av ensidighet vid personvalet till båda partiernas ledarkadrar ganska långt ner i hierarkin. I andra demokratiska länder där ett stort parti, som ibland kallar sig konservativt ibland något annat, har lyckat att med sig assimilera både liberala och konservativa människor och idéer har det gått mycket bättre. Namnfrågan spelar då inte längre någon stor roll.

Nu vet alla att det i vårt land inte bara är så att oppositionens splitt-ring innebär ideologiska olägenheter och inkonsekvenser. Som följdverkan tillkommer svåra rent organisatoriska svagheter så ofta

och så övertygande omvittnade och beskrivna att jag inte här behöver närmare redogöra för dem. Socialdemokratien däremot har både den organisatoriska styrkan och *för-månen* av idépolitiska spänningar, som inte förlamat partiets handlingsförmåga utan tvärtom verkat vitaliserande just så som jag tror att även idédebatten inom ett enat oppositionsparti en dag kommer att göra.

Men varför blir det då aldrig någonting av med enhetsverket? Den frågan ställer oss på ett helt konkret och meningsfullt sätt inför det allmänmänskliga problem som givit denna uppsats dess namn. Man har arbetat för vissa idéer, som man fast tror på, kanske under ett halvt liv eller längre. Man är bunden av många vänskapsband och anser sig kanske själv spela en ansvarsfull roll. Är det inte då en oförlätlig trolöshet, ett svek mot dessa vänner och väljare att bryta upp från de gamla positionerna, att ge sig något nytt i våld, varom man med nödvändighet inte kan ge ett riktigt klart besked vart det för? Jag förstår innerligt väl de människor som känner så — och ändå: ges det längre något val, är det inte hög tid nu?

Vad situationen kräver är en ny syn på oppositionens organisatoriska problem och nya krav på målmedvetenhet i förening med den vidsträckta tolerans, som bör känneteckna ett "storparti"? Ett relativt litet parti bemödar sig gärna

att ernå enighet om ganska många olika konkreta spörsmål, som var för sig i mångas ögon lätt får en oproportionerligt stor betydelse. Samtidigt leder detta krav på bestämda positioner inom ett så vitt fält lätt till missnöje och besvikelse hos medlemmar, som trots alla dessa bemödanden inte får sina åsikter tillgodosedda. Den logiska konsekvensen blir att partiet inte kan växa och att de inre stridigheterna om de alltför många och alltför definitiva ställningstagandena trots den proklamerade homogeniteten, eller just tack vare den, blir alltför bittra. "Det stora partiet" måste låta sig vägledas av en helt annan strategi. Den sammanhållande kraften blir ett litet antal huvudfrågor och även i dessa behöver så att säga officiellt endast den principiella grundinställningen klarläggas. Den klart deklarerade viljan att erövra och för åtskilliga år behålla den politiska makten blir en entusiasmerande drivkraft. Att kampen om makten d. v. s. om väljarnas beivring ställs i centrum är för en demokrati något naturligt och legitimt. Det vi brukar kalla ett partis "handlingsprogram" kommer med de utgångspunkter som gäller för ett storparti att präglas av större flexibilitet. Olika frågor tillåtas att framträda som huvudfrågor vid olika tidpunkter eller att sjunka undan i ett något livligare tempo än vad ett tappert idéparti kan tillåta sig. Så kan man fortsätta att punkt för punkt gå igenom ideolo-

giska, organisatoriska och valtaktiska frågor och finner över hela linjen att det stora partiet ställer krav som mycket avviker från vad som gäller småpartier. Det är fullständigt felaktigt att häri se ett moraliskt argument till förmån för den ena eller andra partitypen. Vad som måste klargöras är att skillnaden är genomgripande och att idealiteten eller kampen för bestämda åsikter och värden ingalunda förflyktigas i det större sammanhanget. Men den får delvis söka sig nya former. Växlande gruppbildningar inom partiets ram får ökad betydelse och måste bemötas mycket tolerant.

Men hur går det då med våra idéer frågar ändå säkert de övertygade och trofasta? Hur går det exempelvis med den moderna konservatismens grundtankar? Hur går det med social-liberalismen frågar folkpartiets radikala flygel, etc? Vad jag nu säger kanske av många uppfattas som utmanande men grundar sig ändå på en djupare övertygelse om idéers livskraft och nödvändighet än vad man ofta finner bland s. k. realpolitiker. *Partiorganisationer är opålitliga förvaltare av idéer och dåliga verktyg för deras omsättande i praktisk verklighet.* Jag menar att detta är ett erfarenhetsfaktum, som visserligen inte erkännes av alla, men som tack och lov även och i ovanligt hög grad gäller för socialdemokratin.

En idé, exempelvis socialismens idé, (uppfattad så vagt som numera

är vanligt i västerlandet) lever ett egendomligt och skuggligt liv, om vi försöker språkligt gripa den klart och definiera den entydigt för att sedan följa upp dess konsekvenser i politiska program och handlingar. Idéer kan tydligtvis inte hanteras och verka på det sättet. Endast som personligt upplevd verklighet får idéer om samhällets utformning och människornas samlevnad kött och blod. Men deras entydighet går då förlorad därför att olika personer alltid uppfattar både verkligheten och de kategorier med vars hjälp vi försöker tolka och behärska verkligheten något olika.

Samhällsutvecklingen förlöper i banor som är högeligen svåra att på förhand utstaka eller förutspå, till och med ytterst svåra att urskilja för dem som befinner sig mitt uppe i skeendet. Det sägs ofta att endast en viss distans i tiden tillåter oss att någorlunda klart se det betydelsefulla som verkligen sker under en epok. Samhället med alla sina svåröverskådliga institutioner och sin invecklade sociala och ekonomiska verklighet förändrar sig i hög grad längs spontana och av en inre nästan obeveklig logik bestämda linjer. Detta är den ena polen i det kraftfält, som bestämmer samhällsskeendet — men inte hela sanningen. Den andra finner vi inte hos de politiska partierna och deras program, utan den verkande kraften möter vi hos de ledande personligheterna. Visser-

ligen använder dessa i en demokrati ofta partierna som medium, men detta är långtifrån deras enda möjlighet. En upplevd åskådning, eller snarare ett åsiktsfält som en stark personlighet engagerar sig för och som sålunda avspeglar hans attityd till samhällsproblemet som sådant, representerar kraft, analytisk förmåga och dynamisk handling på ett helt annat sätt än någonsin en sanktionerad partiåskådning eller en ideologi av annat slag förmår. En grupp av sådana klart medvetna och viljestarka människor under en accepterad sammanhållande ledare kan besitta en utomordentlig genomslagskraft. Ett parti utan ett sådant väl sammansvetsat team är dömt till maktlöshet. Dess program må vara aldrig så starkt och väl genomtänkt på papperet.

Överhuvudtaget är det skäl för dem som sysslar mycket med politik att hålla följande i minnet. Idékampen, kulturdebatten, tankelevets vidareutveckling, de ekonomiska teoriernas förfinande, de sociologiska kunskapsfälten etc. allt lever sitt starka liv, om inte precis helt oberoende av politiken, så i alla fall med så stark självständighet, att all politisk aktivitet inom alla partier sammanlagt dock endast representerar en mindre del av den andliga aktiviteten i ett samhälle. Ingalunda en oviktig del, men kvantitativt dock så relativt begränsad, att en viss anspråkslöshet är på sin plats. Som regel är denna även för handen och politik upp-

levs då närmast som en ur den större sfären härledd, tillämpad aktivitet — vars framgång i högsta grad blir beroende av hur rätt man lyckats tolka det andliga skeendet i samtiden.

Högerpartiets konkreta erfarenhet av partiets möjlighet att genom sin aktivitet hävda viktiga idéer, värden och bedömningar är till en del nedslående. Ibland verkar det faktum att en viss ståndpunkt förfäktas av högern i sig själv så diskvalificerande i andra oppositionspolitikers ögon att möjlighet till förståelse för den starkt reduceras. Detta påstående kan exemplifieras av kritiken av bostadspolitiken. Först nu sedan socialdemokratin under mer än ett årtionde demonstrativt har negligerat den sakligt väl underbyggda kritiken börjar det knaka i fogarna och benägenheten att böja sig för det språk som verkligheten själv oförtydligt talar ökar. Men sannerligen om detta är endast på grund av den i och för sig väl nyanserade högerkritiken, nej det är snarare trots denna. Begriplig blir denna beklagliga sanning endast om man noga följer även folkpartiets roll i sammanhanget, men jag skall här för fridens skull inte gå närmare in på den saken.

Hur skulle debatten kring ett sådant konkret frågekomplex ha gestaltat sig inom ett enat oppositionsparti? Det är osäkert om detta parti ens inför årets val skulle entydigt taga ställning för hyresregle-

ringens avskaffande under en treårsperiod. Men en övergång till marknadsmässigt bestämda hyror på längre sikt skulle säkert starkt rekommenderas. Samtidigt med denna taktiska försiktighet skulle utrymmet inom storpartiet för en fri debatt och måhända även för icke partibundna aktioner i riksdagen vara betydande. Lojaliteten (troheten) mot tanken på sammanhållning av det stora partiet balanseras av frejdig trolöshet i delspörsmålen. Det är välkänt att en fraktion inom folkpartiet redan nu har en djärvare syn på hyresregleringen än man kan begära av partiledningen. Inte heller i högerpartiet är opinionen i denna fråga entydig, och det är därför helt naturligt att andra grupperingar skulle utbildas än dem som kan urskiljas vid nuvarande partistruktur. Förhållandet skulle bli likartat visavi en hel rad andra frågor, med resultat att inom loppet av några år de gamla partigränserna blir svåra att urskilja.

Innebörden av allt detta är att idékampen ingalunda mattas inom ett storparti utan tvärtom blir friare och mera meningsfull. Man överger inte alltid en åsikt genom att avstå från att kräva dess inskrivande i ett partiprogram. Men det man tror på kan då endast göra sig gällande genom uthålligt arbete präglad av övertygelse och klokhet. Denna personliga bas för många idéers fortlevande är mera värd än de officiella partiprogrammens be-

kväma avlatsbrev. Men självfallet existerar även ståndpunkter som mera slutgiltigt måste skjutas åt sidan vid bildandet av ett storparti. Ett litet antal centrala idémotiv utgör partiets sammanhållande kraft. Vad som oåterkalleligt strider mot dessa måste uppges. Den "trolöshet" som detta kräver av en del människor borde vara lättare att prestera mot bakgrund av insikten och erfarenheten att det här gäller värderingar och förhoppningar med närmast mikroskopiska möjligheter att hädanefter någonsin göra sig gällande i något västerländskt samhälle.

Slutord

Existensialismen rymmer mycken tvivelaktig metafysik, men som livsfilosofi har den något väsentligt att säga oss. Först och främst, och i många nya formuleringar, filosofernas enträgna uppmaning allt sedan det filosofiska tänkandets begynnelse — *glöm aldrig att förundra dig* — över att världen existerar, över att i denna värld existerar liv, över att detta liv möjliggör medvetande, över människan, hennes kultur, hennes vetande, allt hennes skapade verk. Glöm heller inte ditt ansvar som människa. Existentialisterna, alltifrån Kirkegaard och Dostojevsky till Sartre ger nya och allvarliga aspekter på detta ansvar genom att med stor skärpa framhålla betydelsen av de ständigt nya valsituationer där den enskilda människan i fundamenta-

mening ensam möter och tvingas acceptera eller undfly detta sitt ansvar. Inte ensam med sitt samvete, ty samvete är lätt att förblanda med många andra röster. Säg ensam med hela sitt liv, eller för den troende ensam med sin Gud. Men det är inte så enkelt att Gud eller någonting annat klart och entydigt säger, handla så och så. Att oåterkalleligt välja väg, när mycket står på spel för individen själv eller för hela det sammanhang vari hennes liv är insatt, uppleves som något lika ångestfullt ovisst vare sig ensamheten förnimmes som total eller som förenad med ett ansvar inför den högste. Kristna och icke kristna existensialister är eniga om detta: i de avgörande ögonblicken står inga sedvänjor, inga korporationer, ingen konformism, ingen kyrka, inga vänner, inget politiskt parti längre till förfogande.

När vi utifrån någon gång bevittnar ett sådant i personlighetens djup förankrat skeende till vilket vi känner oss tvingade att själva taga ställning, så bör detta ske med moderation och fördragsamhet. Inte minst är dessa reflexioner tillämpliga på avgörande skeden i det politiska livet. Då händer det ofta att människor med ansvar och inflytande måste fatta beslut av stor räckvidd och beslut som går emot invanda tankebanor och bestående grupperingar. *Det är ett sådant läge vi i dag befinner oss i.*

Många upplever politiken, framförallt oppositionspolitiken, under

nuvarande villkor som något fullständigt meningslöst — ur varje annan synpunkt än den enda att dessa villkor äntligen måste förändras. Denna meningsriktning kan svårligen urskilja någon annan väg än oppositionens enande i ett storparti. För min del anser jag att vi inom högerpartiet måste taga de fulla konsekvenserna av denna tanke. Därför var jag på sin tid mycket positiv till den anda av god samarbetsvilja, som från början präglade Gunnar Heckschers insats som partiledare. Jag anser fortfarande, att han är högerpartiets enda tänkbara ledare och sammanhållande kraft under nuvarande förhållanden.

Men det finns mycket annat som är svårt att förstå. Varför skrevs skriften "Besked" förra våren? Alla visste ju ändå att samarbetsviljan inom högerpartiet var god, men att ep och fp var minst sagt trögflirtade. Varför utmana dem på det sätt som skedde? Det var oklokt och spekulation i en väljarnas lättörslighet som ej existerar. Jag förstår inte heller inställningen, den hätska inställningen, till Medborgerlig Samlings aktivitet i fyrstads-kretsen. Det är ändå frågan om en av stark vilja och mycket idealitet burens aktion för att efter de medverkandes bästa förstånd och med synnerligen varierande utgångspunkter och personliga förutsättningar tillföra spelet om oppositionens framtida organisation ett nytt moment. Grundtanken är att ge-

nom väljarnas egen reaktion skapa en utgångspunkt för nya kombinationer och en ny förhoppningsfull anda, som mobiliserar de stora andliga kraftresurser utan vilkas stöd oppositionen aldrig kan föra sin sak till seger. Vad gör det då om man är betänksam inför åsikterna hos vissa av de personer som just nu medverkar i ledande ställning inom MbS. Sikten är så oklar. Deras vilja är ändå god och deras inflytande i framtiden blir bestämt av den personliga duglighet och lämplighet för politiskt ansvar, som de konkreta insatserna efterhand avslöjar. — Jag förstår kanske inte heller tillvägagångssättet vid aktualiserandet av den stora debatten kring ATP-fondernas tillväxttakt och framtida storlek. En långvarig och grundlig fri debatt borde ha föregått den avgörande framstötten.

Sammanställer man allt detta och ytterligare en hel del smärre iakttagelser kan man inte undgå intrycket av en partiorganisation, som söker fotfäste i en vacklande verklighet. Jag har en anklagelse och den går i korthet ut på följande. Man känner inom högerpartiet, liksom säkerligen även inom de båda övriga oppositionspartierna, alldeles tydligt att väljaropinionen inom de egna leden är starkt positiv till tanken på en genomgripande omorganisation av hela oppositionspolitikerna och man förnimmer inför detta perspektiv den instinktiva oro, som männi-

skan alltid grips av inför något helt nytt. *Detta känsloläge paralyserar handlingskraften.* Låt oss beredvilligt medge att det inte i första hand är den personliga ställningen man fruktar för utan man känner osäkerhet om vad som nu egentligen kommer att hända med högerpartiets idéer. Tankarna i denna uppsats utmynnar i den svåra frågan om vi nu befinner oss i en situation där "trolöshet" mot högerpartiet (liksom mot de båda övriga oppositionspartierna) är förenlig med trohet mot de för hela oppositionen gemensamma grundidéerna och

rent av en förutsättning för att vi skall återfå en levande demokrati. Denna trolöshet innebär i så fall revolt mot det alltför väldisciplinerade partisinet och förutsätter inom högern en generös och optimistisk tro på demokratin. De idéer präglade av sans och måtta och vederbörlig aktning för en beprövad samhällsordning, som högerpartiet sätter främst, har ett så gott fotfäste inom de övriga oppositionspartierna och en sådan egen livskraft, att det endast är oppositionens splittring, som försätter dem ur stridbart skick.